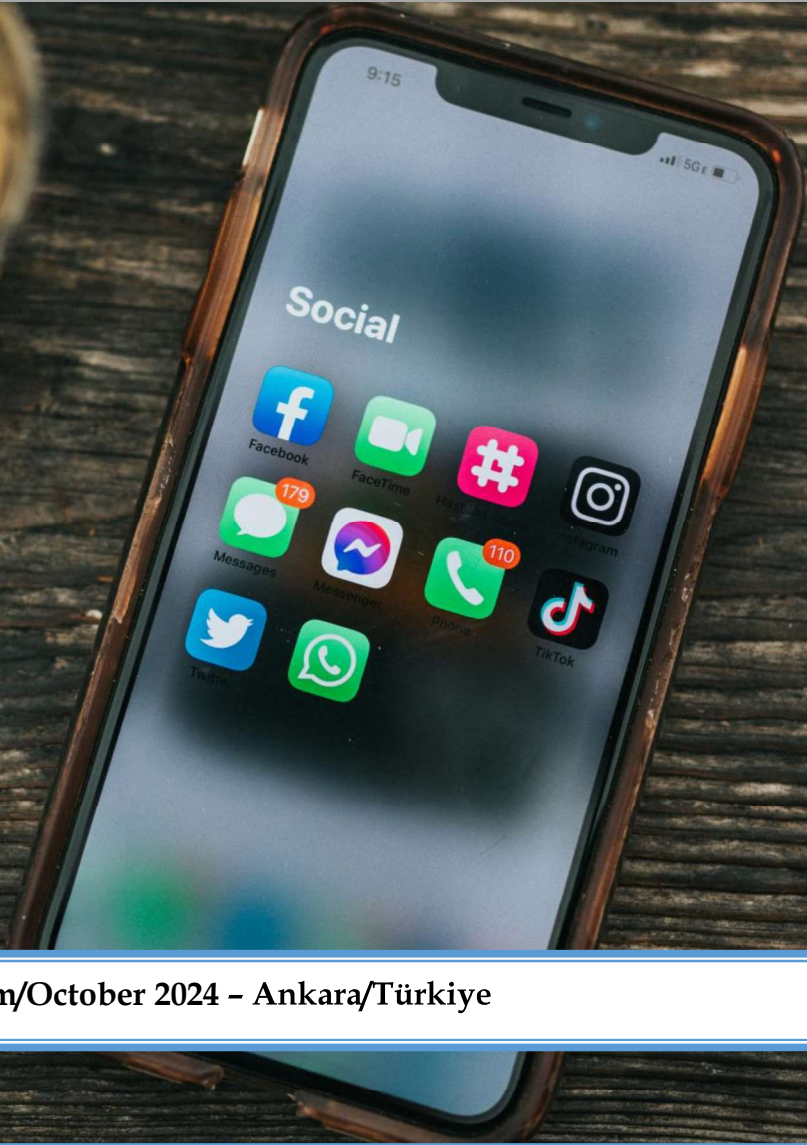

18. Uluslararası Güncel Araştırmalarla Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metinleri
Book of Proceeding The 18th International Congress on Social Studies with Recent Research
كتاب المتون الكاملة للمؤتمر الدولي الثامن عشر للدراسات الاجتماعية والتاريخية والقانونية

Editörler - المحررون - Editors

Hatem Fahd Hno - Sami Baskın

08-11 Ekim/October 2024 - Ankara/Türkiye

ISBN: 978-625-98855-6-8

Yayımlanma Tarihi (Publishing Date): 12.10.2024

Yayınevi (Publishing House): Recent Academic Studies

18. Uluslararası Güncel Araştırmalarla Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metinleri

كتاب المتون الكاملة للمؤتمر الدولي الثامن عشر للدراسات الاجتماعية والتاريخية والقانونية

Book of Proceeding 18th International Congress on Social Studies with Recent Research

Editörler: *Hatem Fahd Hno, Sami Baskın*

Kapak Resmi:

Arka Kapak Resmi:

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

1. Basım, Elektronik Kitap (Çevrim içi / Web tabanlı)

210 x 297 mm

Kaynakça var, dizin yok.

ISBN 978-625-98855-6-8

1. Sosyal Bilimler 2. Kongreler ve toplantılar 3. Tam Metinler

PDF yayın

Yayımlanma adresi: <https://saybildercongress.com/social/>

Recent Academic Studies

Yeni Pazar Mh. Ali Okumuş Cad. Mevlana Sitesi A Blok – Çayeli / Rize

Kongre Onursal Başkanı - Honorary President

Prof. Dr. İbrahim Özcoşar - Rector of Mardin Artuklu University, Türkiye
Prof. Dr. Mehmet Naci Bostancı - Rector of Ankara Hacı Bayram Veli University, Türkiye
Prof. Dr. Mounir Dhouib - Carthage University (Tunisie)

Düzenleme Kurulu / Organizing Board

Düzenleme Kurulu Başkanı - Head of the Organizing Board

Prof. Dr. Hüseyin Akyüz - Ankara Hacı Bayram Veli University, Türkiye

Düzenleme Kurulu Üyeleri / Members of the Organizing Board

Prof. Dr. Hatem Fahad Hanoo - University of Mosul - Iraq
Prof. Dr. Muhammad Matarna - Tafila Technical University - Jordan
Prof. Dr. Najem Dhaher - Carthage University - Tunisia
Prof. Dr. Ömer Bozkurt - Mardin Artuklu University, Türkiye
Prof. Dr. Sid Ahmed Sufyan - University of Annaba - Algeria
Assoc. Prof. Dr. Gehan M. Anwar Deeb - October 6 University - Egypt
Assoc. Prof. Dr. Sami Baskın - Tokat Gaziosmanpaşa University - Türkiye
Dr. Esat Layek - Tokat Gaziosmanpaşa University - Türkiye
Dr. Said Assil - Regional Center for Education and Training Professions - Morocco
Dr. Yasser Ahmad - University of Bahrain - Bahrain

Üniversite Tarafından Bu Kongre İçin Görevlendirilmiş Düzenleme Kurulu Üyesi*

Prof. Dr. Ömer Bozkurt - Mardin Artuklu University, Türkiye

Değerlendirme Kurulu Başkanı - Head of The Evaluation Board

Prof. Dr. Hatem Fahad Hanoo - University of Mosul - Iraq

Değerlendirme Kurulu - Evaluation Board

- Prof. Dr. Abdul Rahman bin Omar bin Ahmed Al-Madkhali - Jazan University – Saudi Arabia
- Prof. Dr. Abdussamed Yeşildağ – Kırıkkale University – Türkiye
- Prof. Dr. Aggo Ali - Batna University 1- Algeria
- Prof. Dr. Ali Muhammad al-Ahmar - University of Maiduguri – Nigeria
- Prof. Dr. Belhadry Loufa - University of Abdelhamid Ben Badis, Mostaganem – Algeria
- Prof. Dr. Birgül Bozkurt - Mardin Artuklu University – Türkiye
- Prof. Dr. Boukhal Lakhdar - Salehi University Center – Algeria
- Prof. Dr. Fatih Koca – Ankara University – Türkiye
- Prof. Dr. Gehan M. Anwar Deeb - October 6 University – Egypt
- Prof. Dr. Hatice Demirbaş – Ankara Hacı bayram Veli University – Türkiye
- Prof. Dr. Hayat Kuttub - M'sila University – Algeria
- Prof. Dr. MA Hebin - Northwest Minzu University - P. R. China
- Prof. Dr. Mohamded Mohy El Din Ahmed - Minya University, Egypt
- Prof. Dr. Mujeebur Rahman - Jawaharlal Nehru University – India
- Prof. Dr. Omayma Ghanem Zidan - Egyptian cultural advisor in China – Egypt
- Prof. Dr. Ömer Bozkurt - Mardin Artuklu University – Türkiye
- Prof. Dr. Ramazan Armağan - Süleyman Demirel University – Türkiye
- Prof. Dr. Shereif Abu El Makarem - The Higher Institute of Languages in El Mansoura – Egypt
- Prof. Dr. Sherine El Shoura - Benha University – Egypt
- Prof. Dr. Şinasi Akdemir – Çukurova University – Türkiye
- Prof. Dr. Uğur Özgöker – İstanbul Arel University – Türkiye
- Prof. Dr. Yehia Kamel - Suez Canal University – Egypt
- Assoc. Prof. Dr. Mustafa Cora – Ankara Hacı Bayram University – Türkiye
- Assoc. Prof. Dr. Talip Ayar – Ankara Hacı Bayram University – Türkiye
- Assoc. Prof. Dr. Serbüle Arpa – Ankara Yıldırım Beyazıt University – Türkiye
- Dr. Ahmed Muhammad Qadan - Al-Qasimi Academy - Palestine
- Dr. Ali bin Munawer bin Rada Al-Juhani - Tabuk University - Saudi Arabia
- Dr. Bahia Ben Sagheer - Université Abdelhamid Mehri Constantine 2- Algeria
- Dr. Faysal Arpağuş – Tokat Gaziosmanpaşa University – Türkiye
- Dr. Hasan Turgut - T.C. Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı – Türkiye
- Dr. Hassan Kassab - Ibn Zohr University, Agadir – Morocco
- Dr. İsmail Öztürk - Tokat Gaziosmanpaşa University – Türkiye
- Dr. Kerkour Mohamed - Tissemsilt University – Algeria
- Dr. Majed Abdel Aziz Al-Khawaja - University of Jordan – Jordan
- Dr. Meryem Almansouri - Zayed University – Jordan
- Dr. Moaz Abdul Latif Al-Nayef - Zayed University. Abu Dhabi - United Arab Emirates
- Dr. Mohamed Adel Amtareed - Libya
- Dr. Mohamed Faridi - Hassan I University, Settat – Morocco
- Dr. Mostafa Yahya, University Center of Nour El-Bashir El-Beidh – Algeria
- Dr. Mubarak Saad Al-Ghariani - Libyan Authority for Scientific Research, Ministry of Higher Education and Scientific Research - Libya.
- Dr. Nur Thani - Bayero University, Kano – Nigeria
- Dr. Osama Muhammad Salous - Al-Istiqlal University – Palestine
- Dr. Sahra Khmeili - University of Badji Mokhtar, Annaba – Algeria
- Dr. Sherin Samir - October 6 University – Egypt
- Dr. Şaban Banaz - Tokat Gaziosmanpaşa University – Türkiye
- Dr. Tawfiq Abubakar - University of Bayero - Kano – Nigeria

Dr. Wessam Khairi Morsi - British University in Egypt (BUE) - Egypt
Dr. Yasia Selima - Higher National School of Political Sciences - Algeria
Dr. Yasser Ahmed Juma - Bahrain
Dr. Zahia Souissi - Higher School of Teachers Bouzareah - Sheikh Ben Mohamed Brahimi
El Meili Algerian
Dr. Zobayer Ahmed - International Islamic University Chittagong - Bangladesh
Lecturer Hadi Esmer - Tokat Gaziosmanpaşa University - Türkiye

Sekreteryä - Secretariat

Dinçer Bektaş

ÖN SÖZ

18. Uluslararası Güncel Araştırmalarla Sosyal Bilimler Kongresi, 08-11 Ekim 2024 tarihlerinde Ankara'da gerçekleşecektir. Bu kongre, Saybilder Topluluğunun organizasyonunda ve başta Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Carthage University olmak üzere çeşitli yükseköğretim kurumlarının ilmi desteği ile düzenlenmektedir. Kongreye 6 farklı ülkeden davetli konuşmacı davet edilmiştir. Aynı zamanda Türkçe, İngilizce ve Arapça duyurular yapılarak bilim insanlarına çağrıda bulunulmuştur. Bu çağrılar sonrasında Türkiye hariç 12 farklı ülkeden (Birleşik Arap Emirlikleri, Cezayir, Fas, Irak, Katar, Kazakistan, Libya, Mısır, Suudi Arabistan Krallığı, Tunus, Umman, Ürdün) sözlü bildiri kongre programına dâhil edilmiştir. Tüm bildiriler kör hakemlik sürecinden geçirildikten sonra sunuma kabul veya reddi gerçekleştirilmiştir. Bu süreç içerisinde bildirilerin önemli bir kısmına hakemlerden düzeltme talebi gelmiştir. Hakemler tarafından talep edilen düzeltmelerin yapılıp yapılmadığı da özenle kontrol edilmiş ve düzeltilerden sonra kabul mektupları düzenlenerek yazarlarına gönderilmiştir.

Başvuru süreci sonucunda 73'ü Türk bilim insanları tarafından ve 77'si farklı ülkelerden katılan bilim insanları tarafından hazırlanmış toplam 150 bildiri sözlü sunuma uygun bulunmuştur. Bu kitapta kongrede sunulan bildirilere ait tam metinler yer almaktadır.

Kongrenin bilim insanları arasındaki iletişimi kuvvetlendirmesini, bilgi alışverişini arttırmasını, ortak çalışma zeminlerini oluşturmasını, milletimize, insanlığa ve bilgiyle amel edenlere faydalı olmasını diliyorum.

Prof. Dr. Hüseyin Akyüz
Düzenleme Kurulu Başkanı

مقدمة

يسرنا أن نقدم لكم هذا الكتاب الذي يضم مجموعة الأبحاث الكاملة التي قُدمت خلال فعاليات **المؤتمر الدولي الثامن عشر للدراسات الاجتماعية والتاريخية والقانونية**، الذي عُقد في العاصمة التركية أنقرة خلال الفترة من 8 إلى 11 أكتوبر. كان هذا المؤتمر فرصة مميزة لتبادل الأفكار والمعرفة بين نخبة من الباحثين والأكاديميين المتخصصين في مجالات الدراسات الاجتماعية والتاريخية والقانونية، حيث تميز بالتنوع الفكري والتخصصي الذي يعكس تطور هذه المجالات الحيوية.

شهد المؤتمر مشاركات واسعة من باحثين من مختلف الجامعات والمؤسسات العلمية حول العالم، وأسهم في مناقشة العديد من القضايا المحورية التي تتعلق بالتحديات الاجتماعية والقانونية التي تواجه المجتمعات المعاصرة. كما تناولت الأبحاث المقدمة مواضيع تتعلق بالتاريخ وارتباطه بتشكيل البنى الاجتماعية والقانونية في الحاضر، مما أضفى بعدًا تحليليًا معمقًا على المناقشات العلمية.

إن هذا الكتاب يضم بين دفتيه نتاج جهود بحثية متميزة أسهمت في تقديم رؤى نقدية ومعرفية حول قضايا متشابهة ومعقدة، مع السعي إلى تقديم حلول مستدامة للتحديات القانونية والاجتماعية القائمة. ولعل هذا التنوع في الأبحاث يعكس مدى أهمية المؤتمر في تعزيز التفاهم العلمي وتوسيع آفاق الحوار الأكاديمي بين الباحثين في مختلف التخصصات. نتمنى أن يجد القارئ في هذا الكتاب إضافة قيمة إلى المعرفة العلمية، وأن يساهم في تطوير الدراسات الاجتماعية والتاريخية والقانونية بما يعزز التقدم الفكري والاجتماعي للمجتمعات.

أنقرة – 2024/10/12

رئيس المؤتمر

Ebû Vâkıd el-Leysî'nin Hayatı ve el-Kutubu's-Sitte'de Yer Alan Hadîs Rivâyetleri Üzerine Bir Araştırma

Doç. Dr. Erdoğan Köycü

Bartın Üniversitesi

Uzman Eymen Hıdır

Doi: 10.5281/zenodo.14261812

Özet

Sahâbe-i Kirâm'dan Ebû Vâkıd el-Leysî'nin (ö. 68/688), hayatı ve hadîs rivâyetleri hakkında herhangi bir kitap, makale veya tebliğ bazında bir araştırma yapılmadığını tespit ettiğimiz için böyle bir araştırma yaptık.

Çalışmamız, giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Sahâbe-i Kirâm'ın, Kur'ân-ı Kerîm ve hadîslerdeki yerini genel hatlarıyla açıkladık. Ferdî ve toplum hayatımızın tertip ve tanziminde, hadîs rivâyetlerine duyulan ihtiyacın önemini vurguladık. Birinci bölümde, Ebû Vâkıd el-Leysî'nin hayatını ele aldık. İkinci bölümde ise Ebû Vâkıd el-Leysî'nin hadîs rivâyetlerini araştırdık. *el-Kutubu's-Sitte* müelliflerinden Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî'nin (ö. 256/870) *el-Câmiu's-Sahîh*'inde, Muslim b. el-Haccâc'ın (ö. 261/875), *el-Câmiu's-Sahîh*'inde ve Muhammed b. İsmâîl et-Tirmizî'nin (ö. 279/892) *es-Sunen*'inde yer alan hadîs rivâyetlerini inceledik. Ebû Vâkıd el-Leysî'nin hadîs rivâyetlerinin *el-Kutubu's-Sitte*'deki yerlerini tespit etmekle yetinmedik. Rivâyet ettiği hadîs metinleriyle ilgili bazı şârihlerin yorumlarına da yer verdik.

A Study on The Life of Ebu Wakid Al-Leysi and The Hadith Narrations in Al-Kutubu's-Sitta

Assoc. Prof. Dr. Erdoğan KÖYÜ

Bartın University

Expert Eymen HİDİR

Abstract

We conducted this study because we determined that no research had been conducted on the life and hadith narrations of Abu Waqid al-Laysi (d. 68/688), one of the Companions of the Prophet, in the form of any book, article or notification.

Our study consists of an introduction and two sections. In the introduction, we explained the place of the Companions of the Prophet in the Quran and hadiths in general terms. We emphasized the importance of the need for hadith narrations in the organization and regulation of our individual and social life. In the first part, we discussed the life of Abu Waqid al-Laysi. In the second part, we investigated the hadith narrations of Abu Waqid al-Laysi. We examined the hadith narrations in al-Jami' al-Sahih of Muhammad ibn Ismail al-Bukhari (d. 256/870), in al-Jami' al-Sahih of Muslim ibn al-Hajjaj (d. 261/875), and in al-Sunan of Muhammad ibn Isa al-Tirmidhi (d. 279/892), all authors of al-Kutubu's-Sitta. We did not only identify the places of Abu Waqid al-Laysi's hadith narrations in al-Kutub al-Sitta. We also included the comments of some commentators on the hadith texts he narrated.

Giriş

Sahâbe, Hz. Peygamber'i (s.a.s.) görmüş, iman etmiş ve imanla vefat etmiş kimsedir. Allah Teâlâ, sahâbileri şöyle tavsif etmiştir: "Muhâcîrler ve Ensâr'dan İslâm'a ilk girenlerin önde gelenleri ve ihsân ile onlara tâbi olanlar var ya Allah onlardan razı oldu, onlar da O'ndan razı oldular ve onlara altlarından ırmaklar akan cennetler hazırladı. Onlar, orada ebedî kalacaklardır işte bu, büyük kurtuluştur." (Tevbe Sûresi, 9/100).

Hz. Peygamber (s.a.s.) ise sahâbileri, "hayırlı bir nesil" olarak tavsif etmiştir.(el-Buhârî, 1992: Şehâdât, 9; Muslim b. el-Haccâc, 1992: Fedâilu's-Sahâbe, 52) "Ebû Cemre, Zehdem b. Mudarrîb'in şöyle dediğini işitmiştir: "Ben, İmrân b. Husayn'ın (ö. 52/672), şöyle dediğini işittim: "Rasûlullah (s.a.s.): "Ümmetimin hayırlısı, benim asrında yaşayan (Sahâbi)lerdir. Sonra onları takip edenlerdir (Tâbiî)lerdir, sonra onları takip eden (Tebeu't-Tâbiî)lerdir. Ebû Nuceyd İmrân b. Husayn b. Ubeyd el-Huzâî, mezkûr hadîsle ilgili olarak: "Rasûlullah (s.a.s.), kendi asrından sonra (hayırlı olarak) iki asır mı? yoksa üç asır mı? zikretti bilmiyorum." demiştir." (el-Buhârî, 1893; Fedâilu Ashâbi'n-Nebî, V/2, Hadis No: 3650).

Hz. Peygamber (s.a.s.), en iyi öğretmendir. "Ben ve diğer peygamberler, şuna benziyoruz: "Bir adam, bir ev yaptırır ve binayı tamamlayıp süsler de yalnız bir tuğlası noksan kalır. Bu durumda halk binayı gezmeye başlar ve (eksik yeri görüp) hayret ederek: "Şu tuğlanın yeri

boş kalmasaydı!" derler. Rasûlullah (s.a.s.) şöyle buyurur: "İşte o noksan tuğla benim. Geldim ve peygamberleri (tamamlayıp) sona erdirdim." (el-Buhârî, Menâkıb, 18; Muslim, 1992: Fedâil, 7. Hadîs no: 2287) Bu hadîsin farklı isnâdlarıyla ilgili yapılan bir araştırmanın sonucunda şu hususlar vurgulanmıştır: "*Kütüb-i Sitte* ve diğer hadîs eserleri çerçevesinde ve *Hadîs Usûlû* yöntemlerine göre isnâd ve metin değerlendirmeleri yapılmıştır. İncelemiş olduğumuz bu hadîslerde hadîsin sıhhatine zarar verecek herhangi şâzz ve muallel bir durumla karşılaşmamıştır. İncelenen 13 rivâyetin râvîlerinin tespiti için öğrenci-hocanın mülâkatı dikkate alınmıştır. Tüm isnâdların muttasıl ve merfû olarak nakledildiği tespit edilmiştir. İsnâdlarda geçen 29 râvînin adâlet ve zabt açısından istisnalar dışında yeterli niteliklere sahip oldukları belirlenmiştir. Bazı tarihlerde yer alan "Abdurrahmân b. İbrâhîm el-Kâss" ve "Affân b. Müslim" adlı râvîlerin tedlîs yaptıklarına dair bilgiler mevcut olsa da bu bilgiler senedlerin genel sıhhat durumlarını etkileyecek seviyede değildir." Bu hadîsten yola çıkan araştırmacı, bütün peygamberlerin asıl hedeflerini de şöyle özetlemiştir: "Bütün peygamberlerin, Yüce Allah'ın emri ile insanlar arasından seçilip birer elçi olarak gönderildiklerine, vazifelerinin insanları iyiliğe, hayra, doğruya, güzelliğe çağırarak olduğuna, onlara bilmediklerini öğretip örnek olduklarına hangi zaman ve mekânda gelirse gelsin her peygamberin muhteşem ve mükemmel İslâm binasının birer tuğlası, Hz. Peygamber de (s.a.s.) bu binayı tamamlayan tuğla ve mührüdür." (Arslan ve Taş, 2022: 964). Ebû Vâkıd el-Leysî'nin de rivâyet ettiği bu ve buna benzer hadîslerde vurgulan hususlar da aynıdır.

Rasûlullah (s.a.s.), muhataplarına öğretmek istediklerini kendi hayatından bazı örnekler vererek öğretir. Hidâyet yolunu göstermek amacıyla hem dünyada hem de ahirette onların menfaatlerini gözetir." (<https://dorar.net/hadith/sharh/80084>) Hz. Peygamber (s.a.s.), Kur'an-ı Kerim'in anlatım özelliklerinden biri olan temsîlî anlatım (**Emsâlu'l-Kur'ân**) gibi zaman zaman da bilinen veya bilinmeyen bazı hususları birbirine kıyaslayarak bir temsîlî anlatımla (**Emsâlu'l-Hadîs**) muhataplarına vermek istediği mesajı vermiştir. (Köycü: 2108, 15-36).

İslâm ümmetini, diğer toplumlardan ayıran ve ona fazilet kazandıran özelliklerinden biri olan Cerh ve Ta'dîl âlimlerinin gayretleriyle gelecek nesillere güvenli ve sahîh bir şekilde hadîslerin sened ve metinlerinin naklidir. Hadîslerin isnâdında yer alan sahâbîler, Hz. Peygamber (s.a.s.) ile ilgili farklı olaylara tanıklık etmişler, Hz. Peygamberin (s.a.s.) çağırıldığı tevhîd, güzel ahlâk, edeb, sıdk, ilimle mücehhez olmuşlar, Tâbiûn nesline hadîslerini nakletmişler, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) vefatından sonra da bütün Müslümanlara rehber olmuşlardır.

Ebû Vâkıd el-Leysî adlı sahâbîden rivâyet edilen ve *el-Kutubu's-Sitte* müelliflerinden Muhammed b. İsmâil el-Buhârî (ö. 256/870), Muslim b. el-Haccâc (ö. 261/875) ve Muhammed b. İsmâ et-Tirmizî'nin (ö. 279/892) rivâyet ettiği hadîslerin sened ve metinleri de güvenilir râvîlerin senedleri aracılığıyla rivâyet edilmiştir.

1.Ebû Vâkıd el-Leysî'nin Doğumu ve Yaşadığı Belde

Ebû Vâkıd adıyla tanınan iki şahıstan birisi Hz. Peygamberin (s.a.s.) sahâbîlerinden Ebû Vâkıd el-Leysî'dir. (el-Bağdâdî, 1997: III/2114).

İzzuddîn İbnu'l-Esir el-Cezerî (ö. 630/1233) ise Ebû Vâkıd el-Leysî'nin künyesi ve Müslüman olmasıyla ilgili olarak şu bilgileri vermiştir: "Ebû Vâkıd'ın adı, el-Hâris b. Avf el-Leysî'dir. Leys kavmindendir. İbn Bekr b. Abdîmenât b. Kinâne b. Huzeyme el-Kinânî el-Leysî'dir. Adı

ile ilgili ihtilâf vardır. el-Hâris b. Avf veya Avf b. el-Hâris olarak ifade edilmektedir. el-Hâris b. Mâlik, Mekke'nin fethinde Damra kavmi, Leys kavmi ve Sa'd b. Ebî Bekr b. Abdimenât sancakları onun yanındaydı. Fethin, Müslümanlar lehine sonuçlandığı ifade edilmiştir. Hakikat şu ki fethi Müslüman olarak katılmış, bu sebepten **Medine-i Münevvere Ehli'**nden sayılmıştır. Şâm'da Yermük savaşına katılmış, Mekke'de bir yıl oturmuş, yetmiş beş yaşındayken veya seksen beş yaşındayken hicrî altmış sekiz yılında Mekke'de vefat etmiş, Mekke'deki Muhâcir mezarlığına defnedilmiştir. (İbnu'l-Esir el-Cezerî, 1994: VI/319).

Abdulğani b. Abdilvâhid el-Makdisî (ö. 600/1203), Ebû Vâkîd'ın adıyla ilgili ihtilâf olduğuna yer vermiştir. el-Hâris b. Avf veya el-Hâris b. Mâlik olarak ifade edilmektedir. Avf b. el-Hâris b. Useyd b. Câbir b. Uvayira b. Abdimenât b. Şuca' b. Âmir b. Leys b. Bekr b. Abdimenât b. Alî b. Kinâne el-Medîni Câbiye, Yermük savaşına katılmıştır. Ebû Hasen ez-Ziyâdî de Ebû Vâkîd'ın, İbn Abbâs'ın doğduğu yılda doğduğunu ifade etmiştir. Bedir savaşı katılması hususunda ihtilâf vardır. Mekke'de bir yıl oturmuş yetmiş beş yaşındayken hicrî seksen sekiz yılında vefat etmiş, muhâcir mezarlığına defnedilmiştir. (el-Makdisî, 2016: II\40).

2.Hocaları

Ebû Vâkîd, Hz. Peygamber'den (s.a.s.) hadîs işitmiştir. Hakkında yazılan malûmâtın azlığından dolayı hocalarından ve talebelerinden çok azını tespit edebildik.

1. Hz. Peygamber (s.a.s.)(ö. 10/632)
 2. Ebû Bekir b. Ebî Kuhâfe(ö. 13/634)
 3. Ömer b. el-Hattâb(ö. 23/644)
 4. Ebû Saîd el-Hudrî(ö. 74/694)
 5. Sâlim b. Abdillâh b. Ömer (ö. 106/725)
- (ez-Zehebî, 1985: II/574-575); (el-Mizzî, 1992: XXXIV/386-388).

3.Talebeleri

1. Abdulazîz b. Muhammed ed-Davâridî
2. Abdullah b. Ubeyd b. Umeyr
3. Abdullah b. Utbe (ö. 74/693)
4. Atâ b. Yesâr(ö. 103/721)
5. Atâ b. es-Sâib (ö. 136/753)
6. Beşîr b. Saîd
7. Busrî b. Saîd
8. Ebû Mirvâh el-Ğıfarî
9. Ebû Murre Mevlâ Akîl b. Ebî Tâlib
10. Ebû Sinân ed-Duelî

11. Mûsâ b. Talha b. Ubeydillah
 12. Nâfi b. Sercîs Mevlâ b. Sibâ'
 13. Oğlu Abdulmelik b. Ebî Vâkîd el-Leysî
 14. Oğlu Vâkîd b. Ebî Vâkîd el-Leysî
 15. Saîd b. el-Museyyeb(ö. 94/713)
 16. Sinân b. Ebî Sinân ed-Duelî
 17. Suleymân b. Yesâr (ö. 107/725)
 18. Ubeydullah b. Abdillâh b. Utbe b. Mes'ûd
 19. Urve b. ez-Zubeyr(ö. 94/713)
- (ez-Zehebî, 1985; II/574-575); (el-Mizzî, 1992: XXXIV/386-388).

4.Müslüman Olduğu Zaman ve Bedir Savaşına Katılması Üzerine Bazı Tartışmalar

Âlimlerden bazıları, Ebû Vâkîd el-Leysî'nin Mekke'nin fethi gününde Müslüman olduğunu, bazıları ise Mekke'nin fethinden önce Müslüman olduğunu ve Mekke'nin fethine katıldığını ifade etmişlerdir.

İbn Asâkir (ö. 571/1175), *et-Tarih'*inde Ebû Vâkîd el-Leysî'nin Mekke'nin fethinden önce veya fethi esnasında Müslüman olduğunu, şöyle ifade etmiştir: "Bedir'e katılmış lakin daha doğrusu o fetih yılında Müslüman olduğuna tanıklık etmiştir. Çünkü Hz. Peygamberle (s.a.s.) Huneyn savaşına katıldığı vakitte İslâm'a yeni girdiği söylenir. Lakin Bedir savaşına katılmasının hiçbir aslı yoktur." (İbn Asâkir, 1995: 67/276).

İbn Hibbân (ö. 354/965), Ebû Vâkîd'ın adını Hâris b. Avf olarak zikretmiş, Bedir savaşına katılanlardan biri olduğunu ve 70 yaşındayken hicrî 68 yılında Medine'de vefat etmiş olduğunu kaydetmiştir. (İbn Hibbân, 1991: 47).

İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1148) ise Ebû Vâkîd el-Leysî'nin Bedir savaşına katılıp katılmadığı ile ilgili ihtilâflarla olduğunu şöyle ifade etmiştir: "el-Buhârî (ö. 256/870), İbn Hibbân, el-Bârûdî ve Ebû Ahmed el-Hâkim (en-Nisâbûrî)(ö. 405/1014), Bedir savaşına katıldığını söylemiştir. Ebû Ömer de Bedir savaşına katıldığını söylemiş ancak bunun kesin olmadığını da ifade etmiştir." Ebû Ömer, onun hakkında şöyle demiştir: "İslâm'ın ilklerindendi. Fetih gününde Ben-i Leys, Ben-i Damra, Sa'd b. Bekir sancakları yanındaydı. Fetihde Müslüman olanlardan biri olduğu ifade edilmiştir. Ebû Nuaym (ö. 430/1038), Bedir'e katılığını söyleyenlerin isabet etmediğini, Mekke'nin fethi yılında ya da fethin öncesinde Huneyn gazvesinde Müslüman olduğunu ifade etmiş, Ebû Vâkîd el-Leysî'nin: "Ki biz, İslâm'a yeni girdik." dediğini istişhâd olarak getirmiştir. İbn Şihâb ez-Zuhrî,(ö. 124/742) ise Sinân b. Ebî Sinân ed-Duelî'ye isnâd ederek "Onun fetih gününde Müslüman olduğunu" Zikretmiştir. (Ebû Abdillâh) İbn Mende (ö. 395/1005), İbn Şihâb ez-Zuhrî'ye kadar sahîh bir isnâdla hadîsi tahrîc etmiştir.

Bedir savaşına katıldığını söylenenler ise *el-Meğâzî* kitabında zikredilen şu hadîsini delil olarak zikretmişlerdir: "İshâk, babasından rivâyet etmiştir: "Beni Mâzin ricâlinden Ebû Vâkîd, şöyle söyledi: "Bedir gününde, kılıcımınla müşriklerden birine vurmam için takip ettim, ben kılıcımı

ona vurmadan önce müşrikin başının yere düştüğünü gördüm ve onu, başka birinin öldürdüğünü fark ettim.”el-Vâkıdî'nin (ö. 207/823), şu beyânı Bedir savaşına katıldığını söyleyenlerle tezat teşkil eder: “65 yaşındayken, hicrî 68 yılında vefat etmiştir. Ayrıca O, 75 yaşındayken vefat etmiş ve Bedir savaşı olduğu zaman 12 yaşındayken vefat ettiği de söylenmiştir. Ebû Hasan ez-Ziyâdî ise Ebû Vâkıd'ın, İbn Abbâs'ın (ö. 68/688) doğduğu yılda doğmuş olduğunu ifade etmiş ve Ebû Ömer, el-Vâkıdî'nin söylediklerini tasdik etmiştir. (İbn Hacer el-Askalânî, 2008: III/78-79).

5.Ebû Vâkıd el-Leysî'nin Vefatı

el-Hâkim en-Nisâburî (ö. 405/1014), Ebû Vâkıd el-Leysî'nin vefat tarihi ile ilgili şunları kaydetmiştir: “Bana, Ahmed b. Ya'kûb es-Sekafî haber verdi. Mûsâ b. Zekeriyâ et-Tusterî, Halife b. Hayyât'ın şöyle dediğini bize haber vermiştir: “Ebû Vâkıd el-Leysî'nin ismi, Hâris b. Avf b. Useyd b. Câbir b. Abdîmenât b. Yaşcu' b. Âmir b. Leys'dir. Bize, İsmâil b. Muhammed b. Fadl, dedesi Saîd b. Kesîr b. Ufeyr'den şöyle işittiğini söylemiştir: “Ebû Vâkıd el-Leysî, Hâris b. Avf b. Esîd b. Câbir b. Avsera b. Abdîmenât b. Yaşcu' b. Âmir, İslâm'ın ilklerindendi. Fetih günü Beni Leys, Beni Damra ve Beni Sa'd b. Bekir'in sancağı onun yanındaydı.Hz. Peygamber'den (s.a.s.) sonra bir süre orada kaldı sonra Mekke orda bir yıl oturdu ve vefat etti. Osmân b. Huseym, Nâfi b. Sercis'in şöyle dediği rivâyet etmiştir: “el-Leysî'yi hasta iken ziyaret ettik, Mekke'de vefat etti ve Feh bölgesinde “**Muhâcirûn Mezarlığı**” denilen yere defnettik. Zira Medine'den hacc ve ikâmet etmeye gelenlerden ve olanlar defnedildiği için “**muhâcirler mezarlığı**” adı verilmişti. Onlardan Ebû Vâkıd, hicrî 68 senesinde 80 yaşındayken ve Abdullah b. Ömer, ise seksen beş yaşındayken vefat etmiştir.” (en-Nisâburî, 1990: III/611-612).

6.Ebû Vâkıd el-Leysî'nin el-Kutubu's-Sitte'deki Rivâyetlerinin Tespit ve Değerlendirilmesi

Hadîsler, Kur'ân-ı Kerîm'den sonra İslâm dininin ikinci temel esasını teşkil eder. Hadîs metinleri, hayatımızın tertip ve tanziminde bize yol gösterir. Helâl ve harâm olan durumlar karşısında da nasıl davranacağımızı bize bildirir. Kur'ân-ı Kerîm'de detaylı olarak geçmeyen örneğin namaz âyetlerinde olduğu gibi namazın nasıl kılınacağıyla ilgili tafsilatlı bilgiler yoktur. Fakat hadîslerde namazın kılınışı, namazın fazları, vâcipleri, sünnetleri, mekrûhları, namazı bozan durumlar vb. hususlar da beyan edilmiştir. Kısacası Hz. Peygamberden (s.a.s.) sâdır olan her söz, davranış vb. bize hadîsler yoluyla ulaşmıştır.

el-Mizzî'nin (ö. 742/1341), Ebû Vâkıd el-Leysî'nin rivâyet ettiği hadîsler,el-Kutubu's-Sitte ve en-Nesâî'nin (ö. 303/915) *Amelu'l-Yeom ve'l-Leyle* adlı eserinde tahrîc edilmiştir. (el-Mizzî, 1992: XXXIV/386-388) dese de el-Kutubu's-Sitte müelliflerinden el-Buhârî (ö. 256/870), *el-Câmiu's-Sahîh*'inde Muslim'in(ö. 261/875) *el-Câmiu's-Sahîh*'inde ve et-Tirmizî'nin (ö. 279/892) *es-Sunen* adlı eserlerinde yer alan hadîslerini tespit ettiğimiz halde en-Nesâî'nin *Amelu'l-Yeom ve'l-Leyle* adlı eserinde (en-Nesâî, 1985) Ebû Vâkıd'ın rivâyet ettiği hadîslerinden herhangi birini tespit edemedik.

6.1. *Sahîhu'l-Buhârî*'de Yer Alan Hadîs Rivâyeti

حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ: أَنَّ أَبَا مَرَّةَ مَوْلَى عَقِيلِ بْنِ أَبِي طَالِبٍ أَخْبَرَهُ: عَنْ أَبِي وَقِيدِ اللَّيْثِيِّ: «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَبْتِمَا هُوَ جَالِسٌ فِي الْمَسْجِدِ وَالنَّاسُ مَعَهُ إِذْ أَقْبَلَ ثَلَاثَةٌ نَقَرٍ فَأَقْبَلَ اثْنَانِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَذَهَبَ وَاحِدٌ قَالَ: فَوَقَفَا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَمَّا أَحَدُهُمَا: فَرَأَى فُرْجَةَ فِي الْحَلَقَةِ فَجَلَسَ فِيهَا وَأَمَّا الْآخَرُ: فَجَلَسَ خَلْفَهُمْ وَأَمَّا الثَّلَاثُ: فَأَذْبَرَ ذَاهِبًا. فَلَمَّا فَرَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: أَلَا أُخْبِرُكُمْ عَنِ النَّقْرِ الثَّلَاثَةِ؟ أَمَّا أَحَدُهُمْ فَأَوَى إِلَى اللَّهِ فَأَوَاهُ اللَّهُ وَأَمَّا الْآخَرُ فَاسْتَحْيَا فَاسْتَحْيَا اللَّهُ مِنْهُ وَأَمَّا الْآخَرُ فَأَعْرَضَ فَأَعْرَضَ اللَّهُ عَنْهُ»

İsmâîl> Mâlik> İshâk b. Abdillâh b. Ebî Talha> Mevlâ Akil b. Ebî Tâlib senediyle Ebû Vâkîd el-Leysî'den şöyle rivâyet edilmiştir: “Şüphesiz Rasûlullah (s.a.s.), huzurunda sahâbiler olduğu hâlde mescitte otururken, karşıdan üç kişi geldi. İki Rasûlullah'a (s.a.s.) doğru yöneldi; birisi de gitti. Râvî dedi ki: “Bu iki kimse Rasûlullah'ın (s.a.s.) huzurunda durdu. Bilâhare bu ikisinden biri, halkada bir aralık bularak, oracıkta oturdu. Diğeri ise, cemaatin arkasında bir yere oturdu. Üçüncüye gelince, arkasını dönüp gitti.” Rasûlullah (s.a.s.), konuşması bitince şöyle buyurdu: “Bu üç kişinin hâlini size haber vereyim mi? İçlerinden biri Allah'a sığındı, Allah da onu barındırdı. Diğeri (sıkıntı vermekten) utandı, Allah da ondan hayâ etti. Öteki ise (bu meclisten) yüz çevirdi, Allah da ondan yüz çevirdi.” (el-Buhârî, 1893: Kitâbu'l-İlm, 66).

Ebû'l-Hasen Alî b. Halef b. Battâl el-Kurtubî (ö. 449/1057), *es-Sahîh*'in şerhinde şöyle demiştir: “el-Muhâleb dedi ki: “Eğer bir kişi, Allah zikreden bir meclise katıldıysa o Allah'ın himâyesinde olur. O, üzerine meleklerin kanatlarını indirdiklerinden biridir. Ayrıca bir âlim, kendisine gelen herkesi kuşatması gerekir. Bir kimse, ilim ve ilim meclisinden yüz çevirirse ve hayâsı ondan yüz çevirmesine engel olmazsa Allah, ona yüz çevirmesi cezasını vermez. Hz. Âişe (ö. 58/678), şöyle demiştir: “Kadınların en iyisi, Ensâr kadınlarıdır çünkü onlara dini öğrenmeye hayâları engel olmamıştır. Onların kötü olanı ise ilimden uzaklaştıran hayâdır. Eğer bir kişi, Allah'ın meclisinden yüz çevirirse Allah da ondan yüz çevirir. Allah, Kur'ân'da şöyle buyurmuştur: “(Onlara (o Yahûdîlere) şu kimsenin haberini de oku ki: kendisine âyetlerimizi verdik de (o inkâr ederek) onlardan sıyrılıp çıktı.) (A'râf Sûresi, 7/175). (İbn Battâl, 2001: I\148-149).

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ: أَنَّ أَبَا مَرَّةَ مَوْلَى عَقِيلِ بْنِ أَبِي طَالِبٍ أَخْبَرَهُ عَنْ أَبِي وَقِيدِ اللَّيْثِيِّ قَالَ: «بَيْنَمَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْمَسْجِدِ فَأَقْبَلَ ثَلَاثَةٌ نَقَرٍ فَأَقْبَلَ اثْنَانِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَذَهَبَ وَاحِدٌ فَأَمَّا أَحَدُهُمَا: فَرَأَى فُرْجَةَ فَجَلَسَ فِيهَا وَأَمَّا الْآخَرُ: فَجَلَسَ خَلْفَهُمْ فَلَمَّا فَرَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: أَلَا أُخْبِرُكُمْ عَنِ الثَّلَاثَةِ؟ أَمَّا أَحَدُهُمْ فَأَوَى إِلَى اللَّهِ فَأَوَاهُ اللَّهُ وَأَمَّا الْآخَرُ فَاسْتَحْيَا فَاسْتَحْيَا اللَّهُ مِنْهُ وَأَمَّا الْآخَرُ فَأَعْرَضَ فَأَعْرَضَ اللَّهُ عَنْهُ»

Abdullah b. Yûsuf>Mâlik> İshâk b. Abdillâh b. Ebî Talha> Ebû Murre Mevlâ Akil b. Ebî Tâlib isnâdıyla Ebû Vâkîd el-Leysî'nin şöyle dediğini haber vermiştir. “Rasûlullah (s.a.s.) mescitte iken karşıdan üç kişi geldi. İki Rasûlullah'a (s.a.s.) doğru yöneldi, birisi de gitti. O ikiden

birisi halkada bir boşluk gördü de oraya oturdu. Diğeri ise halkadakilerin arkasında oturdu. Diğeri üçüncü kimse ise arkasına dönüp gitti. Rasûlullah (s.a.s.), konuşması bitince şöyle buyurdu: “Sizlere bu üç kişinin hâlini haber vereyim mi? Onların biri Allah’a sığındı, Allah da onu barındırdı. Diğeri (sıkıntı vermekten) utandı, Allah da ondan hayâ etti. Ötekisi ise (bu meclisten) yüz çevirdi, Allah da ondan yüz çevirdi.” (el-Buhârî, 1893: Kitâbu’s-Salât, 474).

Ebü’l-Hasen Alî b. Halef b. Battâl el-Kurtubî (ö. 449/1057) *es-Sahûh*’in şerhinde şöyle demiştir: “Zikir halkasında ve mescitte oturarak Allah’ın zikredilmesi ve ilim tahsil etmek amacıyla mescitte bulunulmasının câiz olduğunda İslâm âlimleri arasında görüş birliği vardır. el-Muhâleb şöyle demiştir: “Hz. Peygamber (s.a.s.), hutbe îrâd ederken adamların mescitte etrafında oturma hadîsinde mescitte zikir halkasına katılmak ve oturmakla adamları benzetti. Ayrıca hadîste eğer hutbe îrâd eden kişiye din ile ilgili bir soru sorulursa sorana cevap verebilir ve bunu hutbeyi etkilemez. Hadîste zikir halkasının fazîleti, şöyle ifade edilmiştir: (Allah’a sığındı ve Allah da onu barındırdı) ve zikir halkalarında boş yeri doldurmak, namazda boş yeri doldurmak manasına gelir. Safı doldurmak, Allah’ın yolunda sevap kazanmak, terğib ve îsâr da vardır. Biliriz ki zikir halkası, Allah’ın yolunda ona sevap kazandırır. Lokman Hekim (a.s.), oğluna şöyle der: “Ey Oğlum! Âlimlerin halkalarına otur ve kalabalıklaştır. Çünkü Allah, gökten indirdiği yağmurla yeryüzünü nasıl ihyâ ediyorsa kalpleri de nûr ve hikmetiyle ihyâ eder.” Ve kişi katıldığı meclise nerede bir yer bulursa oraya otursun. Kimseyi yerinden kaldırmamasın.” Bunu Hz. Peygamber’den (s.a.s.) rivâyet etmiştir. İlim halkasına sonradan gelen kişi, kim olduğu sorulmadan derse başlaması lazımdır. Bu hususta hadîste medh u senâ vardır. Ayrıca bu hadîste ilim halkasına katılmayıp yüz çeviren kişi eleştirilir. Çünkü Hz. Peygamberin (s.a.s.), halkasından yüz çeviren kişide hayır olmaz. Kur’ân-ı Kerîm’de zikredilen bazı âyetlerde bu duruma yakın ifadeler vardır. (فاؤوا الله) (فاؤى إلى الله) “Bir yere sığındım.” Allah (c.c.) (Hani o gençler mağaraya sığınmışlardı ya...) (Kehf Sûresi, 18/10). Allah, seni yetim bulup da barındırmadı mı? (Duhâ Sûresi, 93/6).

6.2. *Sahîhu Müslim*’de Yer Alan Hadîs Rivâyeti

وَحَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا أَبُو عَامِرٍ الْعَقَدِيُّ حَدَّثَنَا فُلَيْحٌ عَنْ صَمْرَةَ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ أَبِي وَاقِدٍ اللَّيْثِيِّ قَالَ: سَأَلَنِي عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ: عَمَّا قَرَأَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي يَوْمِ الْعِيدِ؟ فَقُلْتُ: ((بِاقْتِرَابِ السَّاعَةِ وَقِ وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ))

İshâk b. İbrâhîm> Ebû Âmir el-Akadî> Fuleyh> Damra b. Saîd> Ubeydullah b. Abdillâh b. Utbe senediyle Ebû Vâkîd el-Leysî’nin şöyle dediği rivâyet edilmiştir: “Ömer b. el-Hattâb, bana Rasûlullah’ın (s.a.s.) bayram gününde (namazda) neyi okuduğunu? sordu: “Ben de: “Sûre-i Kamer ile Sûre-i Kâf’ı dedim.” (Muslim b.el-Haccâc, 1928: Salâtu’l-İydeyn, 3. Hadîs no: 891).

Tevfik er-Rabî’, şöyle demiştir: “Sûreler, Kıyâmet gününü hatırlatması, Kıyâmet günü durumları ve Kıyâmet gününde insanların sınıflandırmasını ihtiva ettiği için bu hadîste bayram namazında bu iki sûreyi okunması sünnettir. Hz. Peygamber’in (s.a.s.) A’lâ ve Gâşiye sûrelerini okuduğu tespit edilmiştir. Muhtemelen Cuma ve bayram aynı güne geldiği için ikisini okumuştur. (er-Râcihi, 2014: II/634).

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ فِيمَا قُرِئَ عَلَيْهِ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ أَنَّ أَبَا مُرَّةَ مَوْلَى عَقِيلِ بْنِ أَبِي طَالِبٍ أَخْبَرَهُ عَنْ أَبِي وَاقِدٍ اللَّيْثِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَنْتَمَا هُوَ جَالِسٌ فِي الْمَسْجِدِ وَالنَّاسُ مَعَهُ إِذْ أَقْبَلَ نَقَرَ ثَلَاثَةً فَأَقْبَلَ اثْنَانِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَذَهَبَ وَاحِدٌ قَالَ فَوْقَنَا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَمَّا أَحَدُهُمَا فَرَأَى فُرْجَهُ فِي الْحَلَقَةِ فَجَلَسَ فِيهَا وَأَمَّا الْآخَرَ فَجَلَسَ خَلْفَهُمْ، وَأَمَّا الثَّالِثُ فَادْبَرَ ذَاهِبًا فَلَمَّا فَرَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ((أَلَا أُخْبِرُكُمْ عَنِ النَّقْرِ الثَّلَاثَةِ؟ أَمَّا أَحَدُهُمْ فَأَوَى إِلَى اللَّهِ فَأَوَاهُ اللَّهُ وَأَمَّا الْآخَرُ فَاسْتَحْيَا فَاسْتَحْيَا اللَّهُ مِنْهُ وَأَمَّا الْآخَرُ فَأَعْرَضَ فَأَعْرَضَ اللَّهُ عَنْهُ))

Kuteybe b. Saîd> Mâlik b. Enes> İshâk b. Abdillâh b. Ebî Talha Murre Mevlâ Akîl b. Ebî Tâlib senediyle Ebû Vâkîd el-Leysî'den şöyle rivâyet edilmiştir: “Rasûlullah (s.a.s.) beraberinde cemâat olduğu halde mescitte otururken üç kişi gelmiş, onların ikisi Rasûlullah'ın (s.a.s.) yanına gelmiş, biri mecliste bir boşluk görerek oraya oturmuş. Diğerleri cemaatin arkalarına oturmuş. Üçüncüsü ise dönüp gitmiş. Rasûlullah (s.a.s.) oradan ayrılınca: «Size bu üç kişiyi haber vereyim mi? Bunlardan biri Allah'a sığındı, Allah da onu sığındırdı. Diğerleri utandı, Allah da ondan hayâ etti. Sonuncuya gelince, o yüz çevirdi. Allah da ondan yüz çevirdi.» buyurdu. (Muslim b. el-Haccâc, 1928: Selam,10. Hadîs no: 2176).

(O, Allah'a sığındı Allah da onu sığındırdı). (Sonuncuya gelince, o yüz çevirdi. Allah da ondan yüz çevirdi) dediğinin manası şudur: “Allah'a isnâd edilen sıfatlardan biri mesela (ancak onlarla alay ediyoruz derler gerçekte Allah, onlarla alay eder...) (Bakara Sûresi, 2/14-15) (onlar tuzak kurdular. Allah da tuzak kurdu...) (Âl-i İmrân Sûresi, 3/54) Allah, alay edenlerle alay eder, tuzak kuranlara da tuzak kurar, ona sığınanı da sığındırır ve ondan yüzünü çevirenden de yüzü çevirir. Allah'tan hayâ edenden Allah da hayâ eder. Allah Teâlâ, şöyle buyurmuştur: “Allah bir sivrisineği, ondan daha da ötesi bir varlığı örnek olarak vermekten çekinmez.” (Bakara Sûresi, 2/26). “Bu davranışınız Peygamber'i rahatsız etmekte, fakat o sizden de çekinmektedir. Allah ise gerçeği söylemekten çekinmez.” (Ahzâb Sûresi, 33/53) Hadîste ise şöyle ifade edilmiştir: “Ya'lâ'dan rivâyet olduğuna göre; Rasûlullah (s.a.s.) kırdâ peştemalsiz olarak yıkanan bir adam görmüş ve minbere çıkıp Allah'a hamd ve senâda bulunduktan sonra: “Muhakkak ki Azîz ve Celîl olan Allah utangaçtır, (ayıplara) kapalıdır, utanmayı ve örtünmeyi sever, Binaenaleyh biriniz yıkandığı zaman örtünsün.” buyurmuştur. (Ebû Dâvûd, 2009: Hadîs No: 4012).

Hayâ sıfatı, Allah'ın diğer sıfatları gibi onun azametini ve celâline yakışır bir şekilde hadîslerde de ifade edilmiştir. Bu hadîsten bazı faydalar elde edilmiş ve şu hükümler çıkarılmıştır. Zikir halkalarının faziletinden, bu halkalara katılanların faziletlerinden bahsedilmiştir. Mescitte zikir halkası ve ilim meclislerinin yapılması câizdir. Öğrenmek ve faydalanmak amacıyla ilim meclisine ve ehli ilmîn meclisine katılmada dikkat edilmesi gereken bazı hususlar vardır. Üç kişinin aralarındaki farkı gösterir, birincisi boş yere koşarak oturmuş, ikinci ise kendine yer bulmak için halkayı bozmadan halkanın arkasında oturmuş, üçüncü ise belli bir özürlü olmadığı halde sırtını çevirip gitmiş olandır. (er-Râcihî, 2014: IV/296-297).

6.3. Sunenu't-Tirmizî' de Yer Alan Hadîs Rivâyeti

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى الصَّنَعَانِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا سَلَمَةُ بْنُ رَجَاءٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ أَبِي وَقْدٍ اللَّيْثِيِّ قَالَ: قَدِمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَدِينَةَ وَهُمْ يَجُوبُونَ أَسْنِمَةَ الْإِبِلِ وَيَقْطَعُونَ أَلْيَاتِ الْعَمِّ فَقَالَ: «مَا قُطِعَ مِنَ الْبَيْهَةِ وَهِيَ حَيْثُ فِيهَا مَيْتَةٌ»

حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يَعْقُوبَ الْجَوْزْجَانِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو النَّضْرِ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ نَحْوَهُ: وَهَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ وَأَبُو وَقْدٍ اللَّيْثِيُّ اسْمُهُ الْحَارِثُ بْنُ عَوْفٍ

Muhammed b. Abdilâ'âlâ es-San'anî> Seleme b. Racâ> Abdurrahmân b. Abdillâh b. Dînâr> Zeyd b. Eslem> Atâ b. Yesâr isnâdıyla Ebû Vâkıd el-Leysî'nin şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "Rasûlullah (s.a.s.), Medîne'ye geldiğinde Medineliler, develerin hörgüçlerini ve koyunların da kuyruklarını keserek yemektedirler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.), "Diri hayvandan kesilen parçalar **meYTE** (Allah'ın ismi anılmaksızın kendiliğinden ölmüş hayvan) gibi murdardır yenmez." Buyurdu. İbrâhîm b. Ya'kûb el-Cuzecânî, Ebû'n-Nadr vasıtasıyla Abdurrahmân b. Abdillâh b. Dînâr'dan bu hadîsin bir benzerini bize rivâyet etmiştir. Bu hadîs, hasen-garîbtir. Bu hadîsi, sadece Zeyd b. Eslem'in rivâyetiyle biliyoruz. İlim adamlarının uygulaması da bu hadîse göredir. Ebû Vakîdel-Leysî'nin ismi, Hâris b. Avf tır. (et-Tirmizî, 1395: Fiten, 18. Hadîs no: 1480).

el-Hindî, hadîsin şerhinde şu açıklamayı yapmıştır: "*el-Hidâye* kitabında bu mesele bütün detaylarıyla zikredilmiş, "Canlıdan kesilen parça, meytedir." Hadîsine yer verilmiştir. (el-Hindî, 2004: III/155).

حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْمَخْزُومِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ سِنَانِ بْنِ أَبِي سِنَانٍ عَنْ أَبِي وَقْدٍ اللَّيْثِيِّ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا خَرَجَ إِلَى حَنْبَيْنِ مَرَّ بِشَجَرَةٍ لِلْمُشْرِكِينَ يُقَالُ لَهَا: ذَاتُ أَنْوَاطٍ يُعَلِّقُونَ عَلَيْهَا أَسْلِحَتَهُمْ، فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ اجْعَلْ لَنَا ذَاتَ أَنْوَاطٍ كَمَا لَهُمْ ذَاتُ أَنْوَاطٍ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "سُبْحَانَ اللَّهِ هَذَا كَمَا قَالَ قَوْمُ مُوسَى {اجْعَلْ لَنَا إِلَهًا كَمَا لَهُمْ آلِهَةٌ} [الأعراف: 138] وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَتَرْكَبَنَّ سُنَّةَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ": هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ وَأَبُو وَقْدٍ اللَّيْثِيُّ اسْمُهُ الْحَارِثُ بْنُ عَوْفٍ وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ وَأَبِي هُرَيْرَةَ

Sâid b. Abdirrahmân el-Mahzûmî, Sufyân> ez-Zuhrî> Sinân b. Ebî Sinân isnâdıyla Ebû Vakîd el-Leysî'den rivâyet etmiştir: Rasûlullah (s.a.s.), Hayber'e çıktığında yolda müşriklerin silahlarını astıklarını bir ağaç olan "**Zâtu Envât**" adı verilen bir ağaca rastladı. İnsanlar, Ey Allah'ın Rasûlü! Onların Zâtu Envâtı olduğu gibi bizim de bir "Zâtu Envât"ımız olsun!" dediler Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.): "Subhanallah" dedi. Bu söz, Mûsâ'nın (a.s.) kavminin Mûsâ'ya (a.s.) söylediği: "...Ey Mûsâ! Bize, o insanların taptıkları tanrıları gibi bir tanrı yap..." (A'râf Sûresi, 7/138) sözü gibidir. Canım kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki sizler, kendinizden öncekilerin (Yahûdî ve Hristiyanların) yoluna mutlaka uyacaksınız." Bu hadîs, hasen-sahîhtir. Ebû Vakîd Leysî'nin ismi, Hâris b. Avf tır. Bu konuda

Ebû Saîd ve Ebû Hureyre' den de hadîs rivâyet edilmiştir. (et-Tirmizî, 1395. Fiten, 18. Hadîs no: 2180). İbn Kesîr (ö. 774/1373), A' râf Sûresi' nin 138. âyetinin tefsirinde bu hadîse yer vermiş ve hadisle ilgili olarak şu yorumu yapmıştır: "Allah Teâlâ, burada, İsrâiloğullarının bilgisizlerinin, Allah'ın âyetlerini (mu'cizelerini) hükümlerinin büyüklüğünü görenek denizi geçtiklerinde Mûsâ'ya (a.s.) söyledikleri sözleri haber veriyor. "Onlar: Gönülden putlarına tapagelen bir topluluğa rastladılar." Müfessirlerden bazıları bunların, Ken'ânlılar olduğunu söylemiştir. Lahm kabilesinden oldukları da söylenmiştir. İbn Cureyc (ö. 150/767) der ki: "Onlar, inek şeklindeki putlara tapıyorlardı. Bu sebeptendir ki bundan sonra buzağıya tapınmaları da o kimselere benzeme arzusunun depreştirmişti. (İbn Kesîr, 2000. 781); (İbn Kesîr, 2008: VI/3574).

er-Reşîd el-Kenkehvî, hadîsle ilgili şu açıklamayı yapmıştır: "(Silahlarını astıkları ağaç) dediği: sevinç ve mutluluk günüydü. Yiyip, içtiler ve sonra döndüler. Soru soranlar hiçbir şeye ibadet etmedikleri için haram, şirk veya küfür olmadığını biliyorlardı. O yüzden Hz. Peygamber'den (s.a.s.) ve müşriklerin Zâtu Envâtı olduğu gibi kendilerinin de Zâtu Envâtı olsun istemişler, Hz. Peygamber (s.a.s.), Allah'ın her türlü kusurlardan münezzehe olduğunu ifade etmiş ve onları bundan sakındırmış, şöyle buyurmuştur: "Kendinizden önceki Yahûdî ve Hıristiyanların yoluna mutlaka uyacaksınız) yani sizin isteğiniz, kalplerinizdeki bid'at ve hevâlarınızı belli etmiştir. (el-Kenkehvî, 1975: III/132).

حَدَّثَنَا الْأَنْصَارِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا مَعْنٌ قَالَ: حَدَّثَنَا مَالِكٌ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ عَنْ أَبِي مَرْثَةَ عَنْ أَبِي وَقِيدٍ اللَّيْثِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَمَا هُوَ جَالِسٌ فِي الْمَسْجِدِ وَالنَّاسُ مَعَهُ إِذْ أَقْبَلَ ثَلَاثَةٌ نَعَرَ فَأَقْبَلَ اثْنَانِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَذَهَبَ وَاحِدٌ فَلَمَّا وَقَفَا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَلَمَا فَأَمَّا أَحَدُهُمَا فَرَأَى فُرْجَهُ فِي الْحَلْفَةِ فَجَلَسَ فِيهَا وَأَمَّا الْآخَرُ فَجَلَسَ خَلْفَهُمْ وَأَمَّا الْآخَرُ فَأَدْبَرَ ذَاهِبًا فَلَمَّا فَرَغَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «أَلَا أُخْبِرُكُمْ عَنِ النَّعْرِ الثَّلَاثَةِ أَمَّا أَحَدُهُمْ فَأَوَى إِلَى اللَّهِ فَأَوَاهُ اللَّهُ، وَأَمَّا الْآخَرُ فَاسْتَحْيَا فَاسْتَحْيَا اللَّهُ مِنْهُ وَأَمَّا الْآخَرُ فَأَعْرَضَ فَأَعْرَضَ اللَّهُ عَنْهُ»: " هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ وَأَبُو وَقِيدٍ اللَّيْثِيُّ اسْمُهُ: الْحَارِثُ بْنُ عَوْفٍ وَأَبُو مَرْثَةَ مَوْلَى أُمِّ هَانِيَةَ بِنْتِ أَبِي طَالِبٍ وَاسْمُهُ: يَزِيدٌ وَيُقَالُ: مَوْلَى عَقِيلِ بْنِ أَبِي طَالِبٍ "

el-Ensârî> Ma'n> Mâlik> İshâk b. Abdillâh b. Ebî Talha> Ebû Murre senediyle Ebû Vâkid el-Leysî'nin şöyle dediği rivâyet edilmiştir. "Rasûlullah (s.a.s.) mescidde aramızda otururken karşıdan üç kişi geldi. İkiisi Rasûlullah'a (s.a.s.) doğru yöneldi, birisi de gitti. O ikisinden birisi halkada bir aralık gördü de oraya oturdu. Diğeri ise halkadakilerin arkasına oturdu. Diğeri üçüncü kimse ise arkasına dönüp gitti. Rasûlullah'ın (s.a.s.) sözleri sona erince şöyle buyurdu: "Sizlere bu üç kişinin hâlini haber vereyim mi? Onların biri Allah'a sığındı, Allah da onu barındırdı. Diğeri hayâ etti, Allah da ondan hayâ etti. Ötekisi ise (bu meclisten) yüz çevirdi, Allah da ondan yüz çevirdi." (et-Tirmizî, 1975: İti'zân ve Adâb, 29. Hadis no: 2724).

Sonuç

Sahâbe-i Kirâm'ın hadîs rivâyetleri, Hz. Peygamberin (s.a.s.) irşâd ve tebliğinin birer yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Sahâbe-i Kirâm'ın rivâyet ettiği hadîslerden hareketle onların hayatlarından ders ve ibretler alarak kendi hayatımıza çekidüzen verebiliriz.

Meşhûr olmayan sahâbîlerden biri olan Ebû Vâkıd el-Leysî'nin hayatı ve hadîs rivâyetlerini araştırdık. Ebû Vâkıd el-Leysî'nin hakkında bilgiler az olmasıyla *el-Kutubu's-Sitte'* de yer alan kendisinden rivâyet edilen hadîslerini de tespit ettik. Ebû Vâkıd el-Leysî'nin rivâyet ettiği hadîslerin, el-Buhârî (ö. 256/870) ve Muslim'in (ö. 261/875) *el-Câmiu's-Sahîh'*lerinde ve et-Tirmizî'nin (ö. 279/892) *es-Sunen'*inde yer aldığını fakat Ebû Dâvûd (ö. 275/888), İbn Mâce (ö. 273/886) ve en-Nesâî'nin (ö. 303/915) *es-Sunen'*lerinde yer olmadığını tespit ettik.

Ebû Vâkıd el-Leysî'nin rivâyetlerinde, canlı hayvandan kesilen parçanın meyte hükmünde olduğu, Hz. Peygamberin (s.a.s.) bayram namazında hangi sûreleri okumuş olduğu?, zikir halkaları ve zikir halkalarına katılanların fazîletleri gibi bazı fikhî hükümler çıkarmanın yanında günlük yaşamamızın tertip ve tanziminde bizlere gerekli olan bazı ahlâkî öğütlere de yer verilmiştir.

Ebû Vâkıd el-Leysî adlı sahâbînin, hayatı ve hadîs rivâyetlerini incelememize fırsat veren Allah Teâlâ'ya hamd ü senâ ve Peygamberimize (s.a.s.) salât ve selâm ederiz.

Kaynakça

Arslan, Recep ve Taş, Zeliha Beyza, "Peygamberlik Binasını Tamamlayan Tuğla Rivâyetinin Sened ve Metin Tahlîli", International Journal Of Social Humanities And Administrative Sciences (JOSHAS JOURNAL) Vol: 8, Issue: 55. Year: 2022 August, Pp: 948-965.

el-Bağdâdî, el-Hatîb, *el-Muttefik ve'l-Mufterik mine'l-Esmâ' ve'l-Ensâb*, Şâm, 1997.

el-Buhârî, Muhammed b. İsmâîl, *el-Câmiu's-Sahîh*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

el-Buhârî, Muhammed b. İsmâîl, *el-Câmiu's-Sahîh*, el-Matbaatu'l-Kubrâti'l-Emîriyye, Bulâk, Mısır, 1893.

el-Buhârî, Muhammed b. İsmâîl, *el-Câmiu's-Sahîh*, (tah. Muhammed Nâsır) Daru't-Tûkî'n-Necât, Beyrut, 2001.

Ebû Dâvûd, Suleymân el-Eş'as, *es-Sunen*, (tah. Şuayb el-Arnaûd), Dâru'r-Risâleti'l-İlmiyye, Beyrut, 2009.

İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dımaşk*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1995.

İbn Battâl, Alî b. Halef b. Abdilmelik el-Kurtubî, *Şerhu'l-Câmiu's-Sahîh*, (tah. Ebû Temîm Yesâr b. İbrâhîm), el-Mektebetu'r-Ruşd, Suûdi Arabistan, 2001.

İbnu'l-Esîr el-Cezerî *Usdu'l-Gâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbe*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1994.

İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fi Temyîz-Sahâbe*, (tah. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Turkî), Merkezu Hicri li'l-Buhûsi Dirâseti'l-Arabiyye ve'l-İslâmiyye, 2008.

İbn Hibbân el-Bustî, *Meşâhîru Ulemâi'l-Emsâr ve A'lâmu Ulemâ'i'l-Aktâr*, Dâru'l-Vefâ, Mansûre, 1991.

el-Hâkim en-Nisâbûrî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh, *el-Mustedrek ale's-Sahîhayn* (tah. Mustafâ Abdulkâdir Atâ), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1990.

el-Hindî, Muhammed Enver, *el-Urefu's-Şezî Şerhu Suneni't-Tirmizî*, (tah. Mahmûd Şâkir) Dâru't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 2004.

İbn Kesîr, İsmâîl b. Ömer, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 2000.

İbn Kesîr, İsmâîl b. Ömer, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, (*Hadîslerle Kur'ân-ı Kerîm Tefsîri*, terc. Bekir Karlığa ve Bedreddin Çetiner), Çağrı Yayınları, İstanbul, 2008)

el-Kenkehvî, er-Reşîd, *el-Kevebu'd-Durî alâ Camîi't-Tirmizî*, (tah. Muhammed el-Kenkehvî), Matbaatu Nedvî'l-Ulemâ, Hindistan, 1975.

Köycü, Erdoğan, “Hz. Muhammed’in (s.a.s.) Eğitim Metotlarından Emsâl

(Örnekler) İle Eğitim Metodu” Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD), Aralık, 2018, Özel Sayı, c. IV, s. 15-36.

el-Makdisî, Abdulğani b. Abdilvâhid, *el-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, Tıbbâtu Kur'âni'l- Kerîm ve's-Sunne ve Ulûmihi, Kuveyt, 2016.

Muslim b. el-Haccâc, *el-Musnedu's-Sahîh* (tah. Muhammed Abdalbâkî), İsâel-Halebî, Kahire, 1954

el-Mizzî, Cemâluddîn Ebû'l-Haccâc, *Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1992.

en-Nesâî, Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî el-Horasânî, *Amelu'l-Yevm ve'l-Leyle*, (tah. Fârûk Hamâde), 2. Baskı, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1985.

er-Râcihî, Abdulazîz b. Abdillâh, *Tevfîku'r-Rabbî'l-Mun'im bi Şerhi Sahîhi'l-İmâmî Muslim*, Merkezi Abdilazîz b. Abdillâh er-Râcihî, 2014.

et-Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, *Sunenu't-Tirmizî*, (tah. Ahmed Muhammed Şâkir) (1-2. Cilt), Muhammed Abdalbâkî (3-5. Cilt), 2. Baskı, Mektebetu Mustafâ Hâlebî, Mısır, 1975.

ez-Zehabî, Ebû Abdillâh Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, 3. Baskı, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1985.

<https://dorar.net/hadith/sharh/80084>.

Hülya Yiğit ÖZÜDOĞRU

Doç. Dr. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,

Coğrafya Bölümü, hulya.yigit@hbv.edu.tr, 05054683394

ORCID ID: 0000-0001-5504-1641